

NEDERLANDSE HANDSTEMPELS (3)

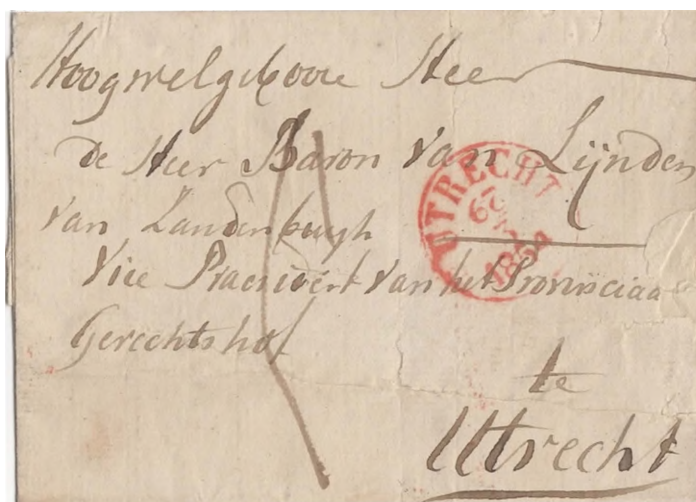
In Deel 2 hebben we het eerste Nederlands dagtekeningstempel besproken: het stempeltype uit 1829, waarin voor het eerst een datum was opgenomen. In de loop van de 19e eeuw werden in de dagtekeningstempels steeds meer gegevens opgenomen, zoals we zullen zien.

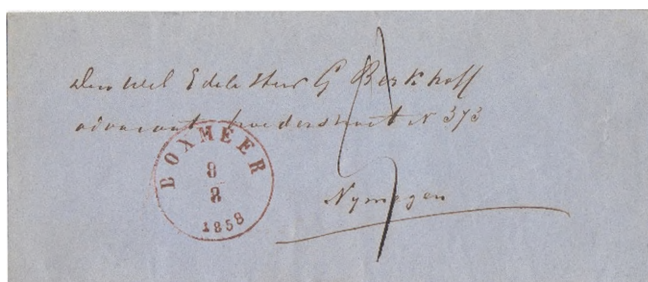
Afbeelding 1: Brief die op 23-8 (1841) vanuit 's-Hertogenbosch verstuurd werd naar Warmond (bij Leiden). Het stempel 'FRANCO' geeft aan dat het port door de afzender vooruitbetaald was. Op de achterzijde van de brief zien we het portbedrag, 25 cent, en aankomststempel Leiden, 24-8.

We moeten ons realiseren, dat brieven tot 1852 niet voorzien werden van postzegels - die bestonden niet. Maar er werd wel onderscheid gemaakt tussen gefrankeerde brieven, waarvoor de afzender het port had betaald en ongefrankeerde brieven, waarvoor de ontvanger het port moest betalen. Op gefrankeerde brieven werd daarom naast het dagtekeningstempel ook een stempel 'Franco' geplaatst, zoals we zagen. De meeste brieven werden nog ongefrankeerd verstuurd.

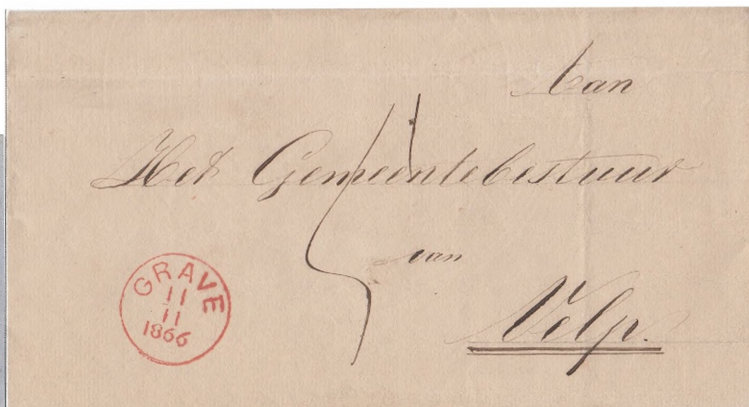
De eerste aanpassing aan het dagtekeningstempel kwam in 1837, toen de maandaanduiding in letters vervangen werd door een aanduiding in cijfers, dus geen 'JULIJ' of 'AUG.' meer, maar '7' of '8'. De dagkarakters moesten nog steeds iedere dag verwisseld worden en de maandkarakters maandelijks. De voorgeschreven stempelkleur was nog steeds rood (afb. 1).

Afbeelding 3: Ongefrankeerde brief lokaal binnen Utrecht, 29-3-1854; te betalen port 5 cent. De dagaanduiding '29' is ondersteboven in het stempel geplaatst.

Afbeelding 2: Ongefrankeerde brief die op 8-8-1858 verstuurd werd van Boxmeer naar Nijmegen. Te betalen port 5 cent.

Afbeelding 4: Ongefrankeerde brief van Mill via Grave (11-11-1866) naar Velp. Te betalen port 5 cent.

Afbeelding 6: Briefje uit februari 1866 van hulpkantoor 's-Grevelduin-Capelle (naamstempel voorzijde) via postkantoor Waalwijk (dagtekeningstempel voorzijde) naar 's-Hertogenbosch. Te betalen port 5 cent.

Afbeelding 7: dagtekeningstempel Nijmegen van 30 oktober 1862, uuraanduiding 5-9, op een brief van Druten naar Arnhem,

Toevoeging van het jaartal

Een jaaraanduiding kende het dagtekeningstempel nog niet. Dat werd pas vanaf 1850 gebruikelijk. Uit de jaren 1850-1860 kennen we drie typen dagtekeningstempels met jaartal:

- het type met schreeffletters en gebogen jaartal (afb. 2)
- het type met schreeffletters en recht jaartal (afb. 3)
- het type met schreefloze letters en recht jaartal (afb. 4).

Ondertussen: naamstempels hulpkantoren

Dagtekeningstempels werden uitsluitend gebruikt op postkantoren. Maar in het brievenverkeer speelden ook kleinere postvestigingen een rol. Sinds de Franse tijd waren dat voornamelijk distributiekantoren (noot 1), waar traditioneel de plaats van vertrek achterop de brief werd geschreven. Per 1 september 1850 kregen vrijwel alle

distributiekantoren de status van hulpkantoor. Bij die status hoorde een naamstempel, dat op de achterzijde van brieven afgedrukt moest worden. In de praktijk staan de afdrukken regelmatig op de voorzijde van brieven; per 1865 werd dat verplicht. (afb. 5 op voorzijde en afb. 6)

Introductie van de uuraanduiding

Na dag, maand en jaar was het wachten op stempels met uuraanduiding. Die werden op de grootste postkantoren geïntroduceerd in 1860. Per kantoor werden per dag drie 'bloktijden' aangegeven in het stempel. De begintijd in het ochtendblok en de eindtijd in het avondblok waren afhankelijk

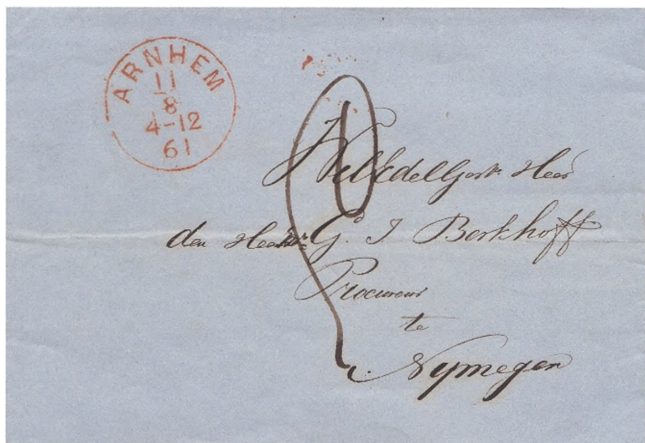
van de werktijden op het kantoor, maar het middagblok had voor alle kantoren de aanduiding 12-5. Nijmegen kende bijvoorbeeld de bloktijden 6-12, 12-5 en 5-9, Arnhem 4-12, 12-5 en 5-10, en 's-Hertogenbosch 2-12, 12-5 en 5-11. (afb. 7-9) Aan het begin van elk blok moesten de uurkarakters verwisseld worden.

In de volgende aflevering zullen we zien welke invloed de komst van postzegels op de Nederlandse handstempels had.

Jacques Spijkerman

Noten

1. Distributiekantoor: een kantoor waar alleen gewone brieven werden ontvangen en verzonden. Andere postale handelingen werden er niet verricht. De kantoorhouder was niet in dienst van de Posterijen, maar werkte op provisie.

Afbeelding 8: dagtekeningstempel Arnhem van 11 augustus 1861, uuraanduiding 4-12, op een brief van Heteren naar Nijmegen.

Afbeelding 9: dagtekeningstempel 's-Hertogenbosch van 31 augustus 1866, uuraanduiding 12-5, op een brief naar Loon op Zand.

NOVIOPOSTA

In dit nummer

Persoonlijke Postzegels uit de
"Doe het zelf" tijd

Nederlandse Handstempels deel 3

Toeslagzegels uit Baden

Handtekening

Redactie:
J. Mulder
J. Spijkerman
J.M.A.G. Stroom

Fotografie:
W.A. v.d. Wagt

Basis ontwerp:
L. Thijsen

Illustraties:
vacature

Expeditie:
F. Piers
Tolhuis 35-17
6537 NN Nijmegen
Tel. 024-3444208

In dit nummer (ook) aflevering 3 van de Reeks De Nederlandse Handstempels. De eerdere afleveringen stonden in Novioposta 2016-4 en 2017-1. De 'gemiddelde postzegelverzamelaar' is niet zo geïnteresseerd in oude poststukken, die wel stempels hebben, maar geen zegels. Toch zijn ze om allerlei redenen erg interessant en - wat niet minder belangrijk is - relatief vrij

gemakkelijk te verzamelen. Je kunt er voor (meestal) weinig geld veel plezier aan beleven, al is het maar met het zoeken naar al die varianten die bestaan en waarvan dit derde deel van ons redactielid Jac Spijkerman weer eens getuigt!

Hieronder een afbeelding uit dit artikel.

Afbeelding 5: Briefje uit februari 1862 van hulpkan toor Zaandijk (naamstempel achterzijde in zwart) via postkantoor Beverwijk (dagtekeningstempel voorzijde) naar Haarlem (dagtekeningstempel achterzijde). Te betalen port 5 cent.

